

Dr. inż. Beata Siuta

Instytut Organizacji i Zarządzania, Politechnika Wrocławska, Polska

Przedsiębiorstwo innowacyjne w gospodarce rynkowej

W artykule scharakteryzowano przedsiębiorstwo innowacyjne oraz dokonano porównania poziomu innowacyjności przedsiębiorstw bardziej rozwiniętych krajów Unii Europejskiej. Dokonana analiza porównawcza polityki innowacyjnej istniejącej w Polsce i krajów Unii Europejskiej wskazuje na istnienie licznych barier utrudniających wzrost innowacyjności polskich przedsiębiorstw. Dostosowanie polskiej gospodarki do warunków międzynarodowej konkurencyjności wymaga radykalnych działań zmierzających do pobudzania innowacyjności podmiotów gospodarczych. Istotną i stale rosnącą rolę w kreowaniu innowacyjności odgrywa stworzenie odpowiedniej polityki proinnowacyjnej państwa.

innowacyjność, rozwój, przedsiębiorstwo, ocena

Zdolność przedsiębiorstwa do kreowania, tworzenia i wdrażania innowacji decyduje o jego konkurencyjności i pozycji rynkowej. Podejmowane w przedsiębiorstwach innowacje zapewniają im możliwość istnienia i dalszego rozwoju. Zarówno rosnąca konkurencja, jak i postęp techniczny narzucają przedsiębiorstwom coraz wyższe tempo innowacyjności. Przyszłość należy do przedsiębiorstw otwartych na zmiany i postrzegających je jako normalny i konieczny tok postępowania. Mimo, że wiele firm uważa się za „przedsiębiorstwa innowacyjne”, otwarte na zmiany, to jednak rozpoznanie i określenie przedsiębiorstwa faktycznie innowacyjnego nie jest kwestią prostą i jednoznaczną.

Zarówno w literaturze jak i w rzeczywistych warunkach gospodarczych spotyka się często określenie „przedsiębiorstwo innowacyjne”. Na uwagę zasługuje ujęcie A. Jasińskiego [4], który przedsiębiorstwo innowacyjne, czyli zorientowane na innowacje określa jako takie, które:

- prowadzi w szerokim zakresie prace badawczo-rozwojowe;
- przeznacza na działalność innowacyjną wysokie nakłady finansowe;
- systematycznie wdraża nowe rozwiązania naukowo-techniczne;
- wprowadza innowacje zarówno produktowe, jak i procesowe;
- wykazuje duży udział nowych wyrobów i technologii w produkcji;

Określając przedsiębiorstwo innowacyjne należy również uwzględnić następujące cechy:

- zdolność postrzegania innowacji bardziej jako okazji i szans niż jako zagrożeń;
- otwartość na zmiany;
- możliwość dostępu do zasobów umożliwiających realizację strategii

innowacyjnych;

- zdolność do podejmowania ryzyka oraz ponoszenia za nie odpowiedzialności;
- znajomość zmian zachodzących w środowisku oraz elastyczność w reagowaniu na

te zmiany;

- systematyczne włączanie klientów w proces kształtowania oferty rynkowej;
- świadomość, że dotychczasowe produkty, procesy, rynki i rozwiązania stwarzają ograniczone i zwykle krótkotrwałe możliwości utrzymania się na rynku;
- poszanowanie zasobów naturalnych i ochrona środowiska;
- możliwość podnoszenia kwalifikacji pracowników;
- współzależność i współpracę jednostek naukowo-rozwojowych, produkcyjnych i marketingowych.

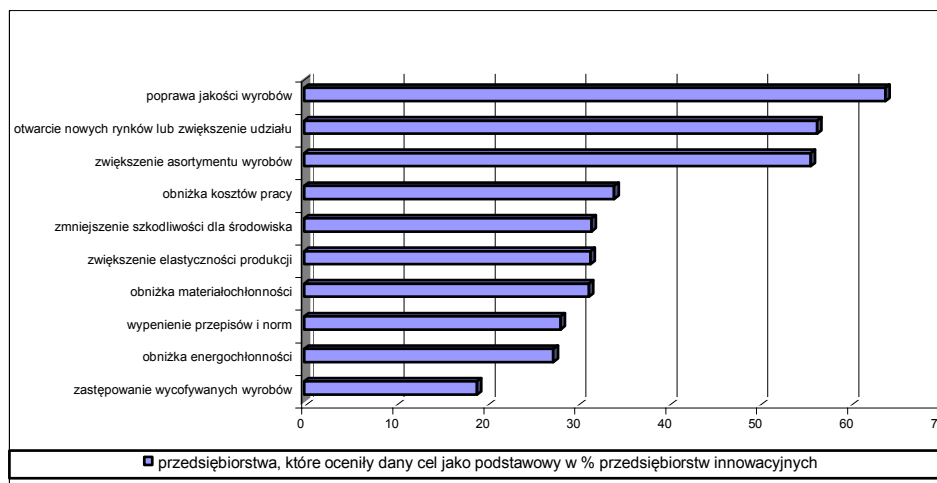
Mimo, że wyszczególnione cechy łatwo ująć i sformułować, jednak znacznie trudniej na ich podstawie rozpoznać i uznać przedsiębiorstwo za innowacyjne. Jak widać wśród cech charakteryzujących przedsiębiorstwo innowacyjne decydujące znaczenie ma twórcze i przedsiębiorcze zachowanie umożliwiające skuteczne wykorzystanie pomysłów i zasobów do wprowadzania zmian gwarantujących określone skutki. Konieczne jest więc posiadanie zarówno zasobów finansowych, ludzkich, rzeczowych, jak i zasobów niematerialnych, wynikających z wiedzy, doświadczenia i kompetencji.

Innowacyjność rozumiana jako proces wymaga tworzenia odpowiednich warunków umożliwiających przedsiębiorstwom realizację strategii innowacyjnych. Szczególnie konkurencyjny rynek stanowi silny stymulator procesów innowacyjnych. Również odpowiedni system finansowy, kredytowy i podatkowy skłania do podejmowania działalności innowacyjnej. Stąd aktywną rolę w tworzeniu innowacyjnych zachowań spełniać powinno państwo. Obok krajowych uwarunkowań na aktywność innowacyjną przedsiębiorstw wpływają również warunki i mechanizmy istniejące na rynku światowym.

Zgodnie z przyjętymi w krajach Unii Europejskiej założeniami, pobudzanie innowacyjności przedsiębiorstw wymaga: odpowiedniej polityki proinnowacyjnej państwa, uwzględniania roli nauki w rozwoju gospodarczym, zacieśnienia powiązań uczelni z przedsiębiorstwami. Szczególnie promuje się rozwój przemysłów wysokiej techniki ze względu na ich wysoką innowacyjność i efektywność.

Trudne do określenia, a czasem wręcz niemożliwe do przewidzenia otoczenie, w którym działa większość firm powoduje, że decyzje dotyczące przedsięwzięć innowacyjnych należą do bardzo ważnych oraz trudnych i nieodłącznie związanych z ryzykiem. Od trafności tych decyzji zależy możliwość generowania zysku oraz przewaga konkurencyjna przedsiębiorstwa na rynku.

Przedsiębiorstwo podejmując działalność innowacyjną stawia sobie określone cele, które kształtują się odmiennie w zależności od jego możliwości, profilu działalności, a także otoczenia w którym funkcjonuje. Przeprowadzone w latach 1998-2000 przez Główny Urząd Statystyczny-GUS badania [1] pozwoliły określić istotne cele podjęcia działalności innowacyjnej w polskich przedsiębiorstwach (rys.1).

Rysunek 1 – Cele działalności innowacyjnej przedsiębiorstw przemysłowych w latach 1998-2000

Źródło: na podstawie [1]

Bez względu na wielkość przedsiębiorstwa, zasadniczym i oczekiwanym efektem działalności innowacyjnej polskich przedsiębiorstw jest poprawa jakości wyrobów. Dla

przeszło 63% przedsiębiorstw ten cel w latach 1998-2000 stanowił zasadniczą motywację dla podjęcia przedsięwzięć innowacyjnych. Kolejne wskazywane przez przedsiębiorstwa cele to:

- otwarcie nowych rynków lub zwiększenie udziału w rynku (56,4% przedsiębiorstw),
- zwiększenie asortymentu wyrobów (55,7 % przedsiębiorstw).

Warto jeszcze zwrócić uwagę na cele związane ze zmniejszeniem szkodliwości dla środowiska (31,6% przedsiębiorstw), coraz częściej innowacje w tym zakresie stanowią warunek konieczny funkcjonowania i rozwoju przedsiębiorstwa.

Badania przeprowadzone w krajach zachodnioeuropejskich wykazują, że cele działalności innowacyjnej formułowane przez bardziej rozwinięte przedsiębiorstwa Unii Europejskiej są zbliżone do celów realizowanych przez polskie przedsiębiorstwa. Uwzględniając najczęściej formułowane cele innowacyjne należy stwierdzić, że przedsiębiorstwa doceniają rolę nowego wyrobu w tworzeniu oferty rynkowej oraz w dostosowaniu jej do zmieniających się wymagań rynku. Szybkie zmiany w otoczeniu wymagają równie szybkich proinnowacyjnych zachowań przedsiębiorstw. Wysokie wymagania zarówno względem jakości i nowoczesności produktów, jak i względem usług mu towarzyszących inspirują rozwój wyrobów poprzez kształtowanie jego funkcji i cech oraz procesu wytwarzania i wprowadzenia do produkcji i na rynek.

Na rynkach światowych przeważają wyroby, które przed kilku, kilkunastu laty były nieznane lub w tym czasie zmieniły się w sposób istotny. Z roku na rok rośnie liczba nowo wprowadzanych na rynek produktów. Większość nowo wprowadzanych produktów stanowią oczywiście warianty, odmiany i modyfikacje już istniejących. Rozwój nowego produktu jak wszystkie przedsięwzięcia badawczo-innowacyjne związany jest z ryzykiem. Im bardziej nowo wprowadzony wyrób odmienny jest od dotychczasowych tym, większe niesie ryzyko. Stąd producenci wolą doskonalić istniejące produkty niż wprowadzać w ich miejsce nowe. Poza tym większość przedsiębiorstw nie dysponuje wystarczającymi zasobami, aby rozwijać nową produkcję całkowicie samodzielnie. Stąd często przedsiębiorstwa współpracują przy realizacji prac związanych z podjęciem nowej produkcji.

Złożoność i różnorodność podejmowanych przez przedsiębiorstwa działań innowacyjnych pozwala wyszczególnić określone kryteria wyróżniające firmę innowacyjną od innych przedsiębiorstw. Najczęściej spotykane to: ilość wprowadzonych innowacji, udział nowo wprowadzanych wyrobów, aktywność w zakresie ochrony przemysłowej, udział zaawansowanej techniki w imporcie i eksporcie.

W latach 1998 – 2000 wskaźnik innowacyjności przemysłu w Polsce wynosił 16,9%. Oznacza to, że około 17 % przedsiębiorstw w badanym okresie wprowadziło co najmniej jedną innowację. Porównując innowacyjność przedsiębiorstw polskich i wybranych krajów europejskich należy stwierdzić, że poziom innowacyjności polskich przedsiębiorstw znacznie odbiega od poziomu państw zachodnich. Najwyższym wskaźnikiem innowacyjności ok. 70 % charakteryzowała się Irlandia, Dania i Niemcy [1].

Wśród głównych przyczyn niskiej aktywności innowacyjnej polskie przedsiębiorstwa wymieniają: brak własnych środków finansowych, wysokie oprocentowanie kredytów, brak bazy rozwojowej, wysoki stopień niepewności zbytu.

Przedsiębiorstwa innowacyjne główne źródło swego rozwoju upatrują w kreowaniu i wprowadzaniu na rynek nowych produktów. Rola i znaczenie nowych produktów wśród atrybutów konkurencyjności systematycznie wzrasta. Dopiero bowiem wprowadzanie do produkcji i na rynek nowych produktów decyduje o rozwoju firmy działającej na wymagającym i ciągle zmieniającym się globalnym rynku.

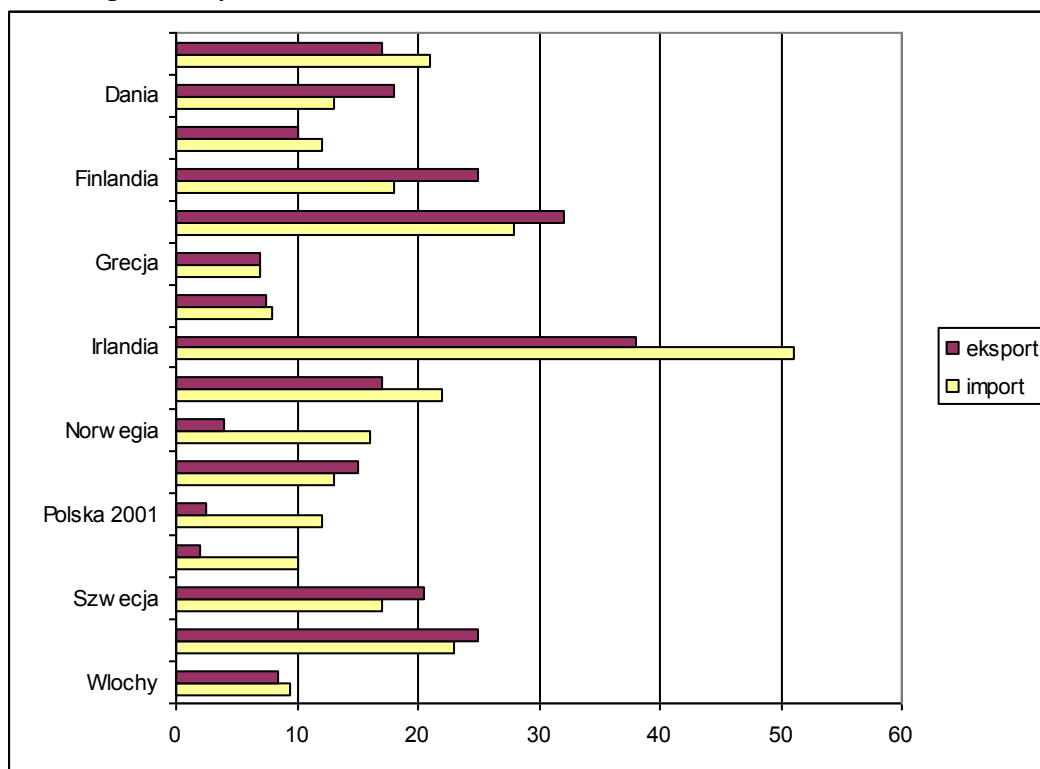
Udział produktów nowych i udoskonalonych w produkcji sprzedanej ogółem w Polsce w latach 1999 – 2002 wynosił 17% [2]. Dla porównania w innych krajach Unii Europejskiej wyroby nowe i zmodernizowane wprowadzone na rynek w latach 1996-1998 stanowiły: w

Niemczech – 43%, w Irlandii, Szwecji i Austrii ok. 31% ogólnej wartości sprzedaży [1]. Istnieją w Unii Europejskiej państwa (Belgia, Portugalia), w których udział wyrobów nowych i zmodernizowanych w produkcji sprzedanej osiągnął w ostatnich latach wartości zbliżone do odnotowanych w Polsce.

Ważne kryterium oceny innowacyjności kraju, przemysłu i przedsiębiorstwa stanowi aktywność w zakresie ochrony przemysłowej, którą obrazują między innymi dane statystyczne dotyczące zgłoszeń do ochrony wynalazków, wzorów użytkowych, wzorów przemysłowych i znaków towarowych. Łączna liczba zgłoszeń w trybie krajowym na przestrzeni ostatnich lat utrzymuje się na mniej więcej stałym poziomie w granicach 20000-21000 zgłoszeń rocznie, z czego przeszło 70% stanowią znaki towarowe. Liczba wynalazków zgłaszanych rocznie do ochrony patentowej w Polsce w trybie krajowym w latach 1998-2003 spadła o 15%. Podobnie w latach 1998-2003 liczba wzorów użytkowych zgłoszonych w trybie krajowym wykazuje wyraźną tendencję spadkową [5].

Przemysł zaawansowanej techniki dzięki ścisłym powiązaniom ze sferą nauki charakteryzuje się wysokim poziomem innowacyjności. Stąd ważnym i często stosowanym kryterium oceny poziomu innowacyjności zarówno poszczególnych przedsiębiorstw, jak i przemysłu jest udział zaawansowanej techniki w produkcji sprzedanej ogółem. Rozpatrując produkcję sprzedaną według poziomów techniki i form własności w latach 2001–2002 najkorzystniejsze zmiany zauważa się w sektorze prywatnym – stanowiącym własność zagraniczną. Przedsiębiorstwa prywatne stanowiące własność zagraniczną w 2002r. cechował dwukrotnie wyższy niż sektor publiczny w Polsce udział wysokiej techniki w produkcji sprzedanej.

Bardzo ważnym wskaźnikiem oceny poziomu innowacyjności (zarówno poszczególnych przedsiębiorstw, jak i przemysłu) jest udział zaawansowanej techniki w imporcie i eksporcie (rys.2).

Rysunek 2 – Udział zaawansowanej techniki w imporcie i eksporcie ogółem w wybranych krajach
Źródło: opracowanie własne na podstawie GUS.

W Polsce w latach 2001-2002 udział zaawansowanej techniki w eksporcie stanowił ok.2%, natomiast w imporcie oscylował w granicach 10%-12%. Tak niskim udziałem zaawansowanej techniki w eksporcie nie charakteryzowało się żadne z państw Unii Europejskiej. Pod względem udziału zaawansowanej techniki w imporcie Polska nie odbiega znacząco od wielu państw europejskich. Świadczy to o zapotrzebowaniu Polski na zaawansowaną technikę i nie pozostaje bez wpływu na rozwój kraju.

Szybkie przeobrażenia zachodzące w otoczeniu firmy oraz ryzyko z nimi związane, a także ograniczone możliwości przedsiębiorstw stwarzają istotne bariery utrudniające prowadzenie działalności innowacyjnej. Czynniki utrudniające działalność innowacyjną mają różną naturę, można wśród nich wyróżnić czynniki: ekonomiczne (wysokie oprocentowanie kredytów, wysokie ryzyko ekonomiczne) wewnętrzne (sztywność organizacyjna, brak informacji) oraz pozostałe (uregulowania prawne, normy, przepisy).

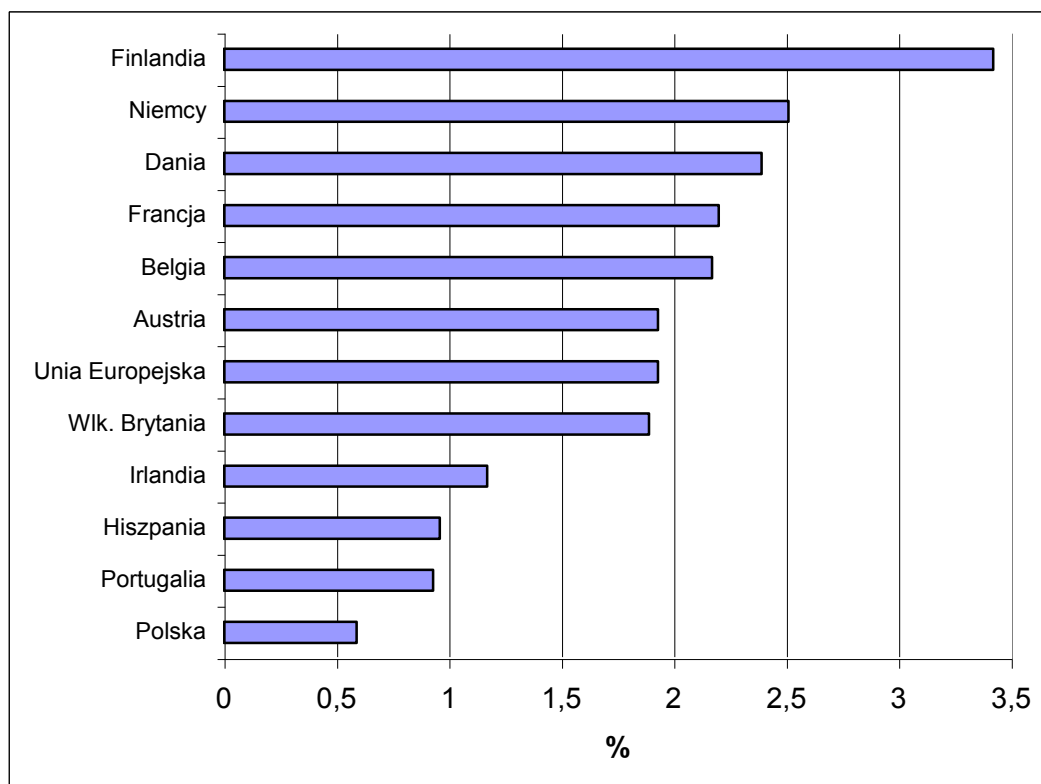
Główne przeszkody utrudniające działalność innowacyjną przedsiębiorstw w przemyśle w Polsce to oczywiście czynniki ekonomiczne, finansowe, przede wszystkim zbyt wysokie koszty innowacji oraz wysokie oprocentowanie kredytów. Czynniki te są odpowiedzialne zarówno za spowolnienie realizacji już rozpoczętych projektów innowacyjnych, jak i za ich zaniechanie w trakcie realizacji czy niemożność jej rozpoczęcia.

Bardzo ważnym czynnikiem decydującym o aktywności innowacyjnej są nakłady ponoszone na tę działalność, a szczególnie ich poziom, struktura i źródła finansowania.

W roku 2002 nakłady na działalność innowacyjną w przemyśle wzrosły względem roku 2001 o ok. 20%, co oznacza powstrzymanie notowanego w latach 1999-2001 spadku nakładów na działalność innowacyjną w przedsiębiorstwach przemysłowych [2].

Rozważając nakłady poniesione na działalność innowacyjną w roku 2002 należy stwierdzić, że w największym stopniu w porównaniu do roku poprzedniego wzrosły nakłady na zakup gotowej technologii w postaci dokumentacji i praw (patenty, wynalazki nieopatentowane, wzory użytkowe, wzory przemysłowe, znaki towarowe, licencje, know-how). Natomiast nakłady poniesione na działalność B+R wykazują znaczący spadek względem poziomu lat ubiegłych. Odmiennie niż w Polsce kształtuje się struktura nakładów na działalność innowacyjną w bardziej rozwiniętych państwach Unii Europejskiej. W swojej działalności innowacyjnej przedsiębiorstwa te zdecydowanie wyższe nakłady przeznaczają na prace B+R. Dane te potwierdzają, że struktura nakładów ponoszonych na innowacje w znacznym stopniu uzależniona jest od wielkości i charakteru własności przedsiębiorstwa oraz od poziomu rozwoju gospodarki.

Bardzo ważną barierą osłabiającą zdolność przedsiębiorstwa do tworzenia i przyswajania innowacji jest wskaźnik, określający procentowy udział nakładów poniesionych na B+R w PKB. Nakłady na prace B+R jako % PKB w niektórych krajach UE ilustruje rys.3.

Rysunek 3 – Nakłady na prace B+R jako % PKB

Źródło: opracowanie własne na podstawie GUS.

W roku 2001 analizowany wskaźnik był w Polsce ponad trzykrotnie niższy niż średnia dla 15 krajów UE (1,93%) a w porównaniu z Finlandią prawie sześciokrotnie niższy. Polska w roku 2001 charakteryzowała się najniższym wskaźnikiem, a znaczny jego spadek wynikał głównie z drastycznych cięć w wydatkach na prace B+R. Podobne wartości przyjmował rozważany wskaźnik w Polsce w latach 2002-2003.

Niski udział nakładów na prace B+R w PKB oznacza ograniczone możliwości tworzenia nowej wiedzy i technologii, a tym samym wpływa negatywnie na poziom konkurencyjności polskich przedsiębiorstw. Nie upoważnia on jednak do wnioskowania o szczególnie niekorzystnej sytuacji w sferze B+R. Niskie nakłady ponoszone na działalność innowacyjną, a szczególnie na prace B+R w Polsce w porównaniu z krajami Unii Europejskiej nie muszą stanowić bezpośredniej przeszkody w rozwoju innowacyjności. Szczególnie w krajach słabiej rozwiniętych nie będących liderami w zakresie technologii, o innowacyjności decyduje zakup oraz szybkość adaptowania i rozpowszechniania technologii stosowanych w krajach wysoko rozwiniętych. Kraje i przedsiębiorstwa wykorzystujące nowoczesne i znane już rozwiązania korzystają z postępu, lecz nie ponoszą wysokich nakładów na prace B+R. Transfer technologii z krajów wysoko rozwiniętych jest bardzo ważnym źródłem innowacyjności dla państw rozwijających się, do których należy Polska. Stąd wysokość nakładów poniesionych na działalność B+R nie musi zawsze stanowić przeszkody w rozwoju innowacyjności polskich przedsiębiorstw. Niemniej zbyt niski ich poziom może spowodować niezdolność do korzystania z zagranicznych osiągnięć naukowo-technicznych.

Kolejną barierę innowacyjności polskich przedsiębiorstw stanowi brak głębszych powiązań między sferą nauki a przemysłem. Powoduje ona, że przemysł w Polsce nie odgrywa ważnej roli w finansowaniu prac naukowo-badawczych.

Przeszło 60% ogółu środków wydatkowanych na działalność B+R pochodzi z budżetu państwa. Jest to sytuacja typowa dla krajów słabiej rozwiniętych. Spowodowana jest ona

przede wszystkim brakiem możliwości finansowych przedsiębiorstwa, niedocenianiem roli badań na rzecz przemysłu oraz słabym zainteresowaniem ofertą placówek naukowo-badawczych. W krajach wysoko rozwiniętych nakłady na działalność B+R w większości pochodzą ze źródeł przemysłowych. W Japonii, Niemczech, Stanach Zjednoczonych, Irlandii, Szwecji przeszło 60% nakładów pochodzi z przemysłu. Natomiast w Polsce przemysł jedynie w około 25% finansuje nakłady na prace B+R. Stąd istotnym celem polityki innowacyjnej w Polsce jest tworzenie korzystnych rozwiązań ekonomiczno-finansowych w celu zainteresowania przedsiębiorstw systematycznym zwiększaniem udziału w prowadzeniu i finansowaniu prac B+R.

Wstąpienie Polski do Unii Europejskiej oznacza dla naszego kraju otwarcie rynku dla zagranicznych produktów i konieczność konkurowania polskich produktów na rynku światowym. W tej sytuacji o powodzeniu przedsiębiorstw decyduje jego innowacyjność umożliwiającą elastyczne przystosowanie się do zmiennych warunków otoczenia, a tym samym zapewniającą mu sprawność funkcjonowania.

Wyniki oceny działalności innowacyjnej polskich przedsiębiorstw na tle przedsiębiorstw bardziej rozwiniętych krajów Unii Europejskiej są niezadawalające. Analiza porównawcza polityki innowacyjnej istniejącej w Polsce i w krajach Unii Europejskiej wskazuje na istnienie licznych barier utrudniających wzrost innowacyjności polskich przedsiębiorstw jak również brak możliwości samodzielnego ich pokonywania. Dostosowanie polskiej gospodarki do warunków międzynarodowej konkurencyjności wymaga radykalnych działań zmierzających do pobudzania innowacyjności podmiotów gospodarczych. W realizacji tych działań ważną rolę winna odgrywać odpowiednia polityka innowacyjna. Dotychczasowe instrumenty wspierania przez państwo działalności innowacyjnej nie wpływają na likwidację i ograniczenie istniejących barier krępujących rozwój zarówno przedsiębiorstw, jak i całej gospodarki. Zgodnie z przyjętymi w krajach Unii Europejskiej założeniami, pobudzanie innowacyjności przedsiębiorstw wymaga między innymi: odpowiedniej polityki proinnowacyjnej państwa, uwzględniania roli nauki w rozwoju gospodarczym, zacieśnienia powiązań uczelni z przedsiębiorstwami.

Literatura

1. Działalność innowacyjna przedsiębiorstw przemysłowych w latach 1998-2000, GUS, Warszawa 2002.
2. Nauka i technika w 2002 roku. Informacje i opracowania statystyczne, Warszawa 2004.
3. Piałucha M., Siuta B., Wspieranie procesów innowacyjnych w Polsce i krajach Unii Europejskiej, OPO Bydgoszcz 2001.
4. Jasiński A., H., Innowacje techniczne a działalność marketingowa, Wyższa Szkoła Przedsiębiorczości i Zarządzania im. L. Koźmińskiego, Warszawa 1998.
5. Raport roczny, Urząd Patentowy Rzeczypospolitej Polskiej, Warszawa 2003.

In the paper, author characterizes an innovative enterprise and compares the level of innovation of enterprises with well – developed countries of European Union. Analysis, comparing Polish and EU's innovative policy, shows existence of numerous barriers, which make difficult rising level of innovativeness of Polish enterprises. Adaptation of Polish economy to conditions of international competitiveness requires radical stimulation of innovativeness of economic entities. Leading and still growing role in creating the innovativeness plays forming adequate government pro-innovative policy.